

✓ АНТИЧНИ ОБЕКТИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГРАД ПАВЛИКЕНИ

Тодор Овчаров

Землището на град Павликени се простира по лявото крайбрежие на река Росица, в средното ѝ течение. Средната му надморска височина е 120 м. Източно от града се разстилат Павликенските възвишения. Климатът е умереноконтинентален, със сравнително студена зима и горещо лято. Валежите са под нормата за страната. Почвите са черноземни и плодородни¹.

Град Павликени и землището му през античността влизат в административния обхват на римския град Никополис ад Иструм, основан в началото на II в. при римския император Траян. По онова време през тези земи минават два важни пътя. Първият води от римския град Нове, източно от гр. Свищов, през Балкана за Августа Траяна (дн. Стара Загора). Вторият римски път, пресичаш землището на гр. Павликени, води от Никополис ад Иструм към Мелта (дн. Ловеч), Сторгозия (дн. Плевен) и Монтана.

Удобното географско разположение, климатичните дадености и добрите пътни връзки способстват тези места да бъдат постоянно обитавани от древността до наши дни.

Според писмените извори най-старите обитатели на днешното Павликенско землище са траките. По тези места битуват мизийските племена кробизи и уздицензи. Тракийско поселение е регистрирано в местн. Върбовските ливади. Според археолога Богдан Султов, локализирай селището, жителите му са обитавали полувкопани жилища. От там са издирени фрагменти от глинени съдове, глинени прешлени за вретено, части от хромели и други находки. Керамиката е сивокафява, с шнурови орнаменти, дати-

рана от времето XII – VI в. пр. Христа. Стените са дебели, дъната – плоски, с необрязван периферен ръб².

През 1959 г. в двора на Недка Стефанова на ул. “Васил Недков” № 3 (северозападната част на гр. Павликени), са разкрити основи на голяма, многоделна сграда от времето на римското владичество (I – IV в.). Сградата имала покрив от плоски и извити римски керемиди, а основите ѝ са зидани от ломени камъни, споявани с кал. Под керемидите, върху пода на помещенията на сградата, са събрани множество късове от глинени съдове и други битови предмети, които дават основание за датиране на постройката от римско време (I – IV в.). Прави впечатление, че подовото ниво на помещенията на тази сграда е сравнително плитко спрямо нивото на днешния терен. В южния край на сградата е разкрит кладенец, дълбок 8 м. Той е изграден от плочисти ломени камъни. При разчистването му са намерени интересни археологически находки³.

През есента на същата година Богдан Султов от Окръжния музей в гр. Велико Търново провежда археологически разкопки в съседния двор и разкрива културен пласт от римско време (I – IV в.). Той се оказва наситен с фрагменти от глинени съдове, изработвани на леко грънчарско колело. Използвана е глина без примеси. Обработката е качествена. Изпичането също, поради което съдовете са с розово-червен цвят. Допълнително те са покривани с червен фирнис. Повечето от фрагментите са от съдове със сложно профилирано устие с малък или среден диаметър на тялото. Има и късове от разлати съдове за сервиране и консумиране на храна. Интересни са дъговидно извитите дръжки, украсени с надлъжни канелюри. Намерени са и части от усуквани дръжки. Интересно е едно добре запазено глинено съдче с надпис на гръцки език. Думата е издраскана след изпичането и е показателна за това, че притежателят ѝ е ползвал този език. Тази керамика е от типа “terra sigillata”.

Редом с типично римската керамика са събрани и фрагменти от сивочерни съдове от глина със силикатни примеси, приемана като местна традиция. Срещат се и късове от остроудънни амфори с високо гърло и две симетрично разположени и прихванати към

устието и търбуха дръжки. Събрани са и късове от тухли и керемиди от типа тегули и имбрици.

Най-интересни обаче са предметите, извадени от дъното на кладенеца. Става въпрос за част от глинена животинска фигурка с розово-червен цвят, за друга частично запазена фигурка на змия, също от глина, за част от глинен калъп за направа на глинени статуетки и за еднофитилни и многофитилни глинени лампи. Пак от там са извадени пет екзагии. Изработени са от ситнозърнест бял мрамор. Те имат тегло 3,1 кг; 3,2 кг; 6,6 кг; 7,150 кг и 9,4 кг. Снабдени са с желязна дръжка, прихваната с олово в две дупки на горната лицева част на тежестта. Сега те се съхраняват в Градския исторически музей – Велико Търново. Подобни каменни теглилки са често практикувани в римско време по нашите земи. Такива са известни от Разград (ант. Абритус) и Свищов (ант. Нове)⁴.

От кладенеца е извадена добре запазена оброчна плочка от бял мрамор. Тя е обработена едностранно, само по лицевата част. Релефно е представена гола мъжка фигура, обърната насреща. До нея има овен и петел. Наоколо е оформена традиционната за този вид паметници релефна рамка. Представен е Хермес с характерните си атрибути и сподвижници⁵.

При същите разкопки са издирени част от варовикова колона, част от варовиков капител, друг призматичен варовиков жертвеник без надпис, варовикова база, част от хромел и др. находки, сред които сребърни монети от Антоний Пий (138 – 161 г.) и Каракала (198 – 217 г.); 40 монети от Никополис ад Иструм, Марцианополис и др. римски градове⁶.

По всяка вероятност селището е възникнало след идването на римските колонисти през първата половина на II в. и е просъществувало до средата на III в. Тази датировка за съществуването на селището се подкрепя и от намерените в града и околностите му епиграфски материали, за които съобщава Б. Геров⁷.

В северозападната част на гр. Павликени са намерени частично запазени варовикови колони, капители, бази и фризове, които подкрепят предположението за римско селище на това място. Каква е неговата площ, не е установено, а е трудно да се докаже без сондажни археологически проучвания.

Намираната пак там битова керамика от ранновизантийската епоха (V – VII в.) подсказва, че след известно време животът е отново възобновен и навярно за втори път е преустановен при нашествието на славяни и авари през първото десетилетие на VII в.

В местността Върбовските ливади, на около 4 км западно от града, в началото на 70-те години на XX век Б. Султов и колектив разкриват голяма вила от типа “рустика”. Тя навярно е принадлежала на богат обитател на римското селище в северозападната част на град Павликени. Вилата е сложен комплекс от сгради. Има жилищни помещения, кухни, складове, баня и др. сервизни помещения. Под някои от помещенията има хипокаустна инсталация⁸.

Банята на вилата има съблекалня, зала за изпотяване и помещение с вана. Подът в съблекалнята е от тухли, а в другите помещения, където е разливана вода, е от специален водоустойчив хоросан с тухлен прах..

В съседство с вилата се развива значителен керамичен център. Там са разкрити пещи за изпичане на битова и строителна керамика, датирана за времето II – IV в. Изграждането на керамичния комплекс Б. Султов отнася към средата на II в.⁹

Освен пещи за изпичане на битова и строителна керамика в комплекса са издирени и множество цели и фрагментирани съдове и инструменти, използвани от производителите на керамиката (керамиците). След проучването на керамичния център е направен опит за възстановяването на целия технологичен процес – от заготовката на глината до завършената, готова продукция. Изградена е специална постройка за експониране на най-интересните материали от разкопките. На открито са експонирани и някои от разкритите в комплекса керамични пещи. Там са проведени два научни симпозиума с участие на специалисти от страната и чужбина.

Събраните в комплекса глинени съдове имат разнообразна релефна и врязана украса, допълвана с червен фирнис. И двата типа украса са изпълнявани предимно с калъпи или щемпели. Практикувана е и т. нар. техника “барботино”, при която украсяването става чрез свободно напръскане на мазги глина.

Освен съдове в пещите са изпичани и глинени статуетки на тракийски и римски богове и богини или на митични герои. Ин-

тересни със своята форма са и глинени лампи. Преобладават еднофитилните, но има и многофитилни лампи. Изработвани са с двусъставни глинени калъпи. Украсявани са с линейни, геометрични, растителни и зооморфни орнаменти. Макар и рядко, в керамичния комплекс са изпичани от глина и оброчни плочки.

Целите и фрагментирани глинени съдове, грънчарските пещи, инструментите използвани от производителите, възстановеният технологичен процес и цялата археологическа база предоставят добра възможност за обучение на бъдещите археолози.

При разкопаване на Разкопаната могила в северозападния край на гр. Павликени от местния жител Кольо Байданов през 1934 г. е открита част от варовиков похлупак на саркофаг. За него съобщава д-р Иван Велков в периодичното издание на Археологическия институт в София¹⁰.

Пак през 1934 г. също в западната част на гр. Павликени, в частен двор, е открит отварян саркофаг¹¹.

Късове от варовикови саркофази са открити и при разкопките на Б. Султов. Вероятно саркофазите са разрушени при работата на тежка машина, с която са оформяли обора на стопанския двор. Там са разрушени осем надгробни могили. Видно е, че там има могилен античен некропол (II – IV в.).

При изкопни работи до хартиената фабрика е намерена статуя на жена. За нея съобщава Иван Венедиков¹². Пак там са намирани части от каменни саркофази и статуи. Навярно статуите са поставяни като надгробия. Ив. Венедиков приема, че на това място е имало мавзолей, понеже са маркирани и основи на сграда¹³.

През 1933 г. в местността Баковото дере, западно от града е разкрит варовиков жертвеник с повреден надпис¹⁴.

През 1961 г. северно от града при строителство на овчарник е разкрита малка гробница, отгоре с каменна плоча, а отвътре с хоросанова мазилка. В гробницата имало полуизгнили детски кости и осем златни украшения. Това са две огърлици, четири торкви, една обеца и един пръстен – всичките от злато с висока проба. За тези находки известява Я. Николова¹⁵, като ги отнася към времето II – III в.

Оброчна плочка на Тракийския конник е намерена в града при изкопна работа на ул. "Александър Стамболийски". Тя е във фонда на Градския исторически музей на гр. Павликени. Подобна е намерена и в римската вила северно от града. Навярно в околността на гр. Павликени и на тогавашното римско селище е имало светилище на бога конник.

Възможно е в околността на града да е имало и светилище на бог Дионис, понеже Б. Филов открива през 1912 г. три оброчни плочки на това божество от Павликени¹⁶.

Намираните на различни места в града и близката му околност археологически находки от римско време (II – IV в.) дават основание да се приеме, че тук, в северозападната му част, по онова време е имало значително селище. В съседство с него, както е средно, има значителен некропол. А в него са погребани богати личности. Дали това са местни хора от тракийски произход, или са римски колонисти, е трудно да се установи. Предполагаемите светилища на Тракийския конник и на бог Дионис определено сочат високата култура на обитателите на това антично селище, както и това, че те стриктно са се придържали към тогавашните езически традиции.

БЕЛЕЖКИ

¹ Енциклопедия "България". Т. 5. П – Р. БАН. С., 1986, с. 6.

² Намерените материали се съхраняват във фонда на Градския исторически музей – Велико Търново.

³ Султов, Б. Принос към античната история на Павликенския край. – Известия на окръжния музей във Велико Търново (ИОМВТ), I, 1962, с. 7.

⁴ Пак там, 9–10.

⁵ Младенова, Я. Оброчни паметници от Пловдив. – Годишник на Пловдивския народен музей (ГПлНМ), IV, 1960, 182 – 183.

⁶ Султов, Б. Цит. съч., 1962, с. 15.

⁷ Геров, Б. Романизмът между Дунава и Балкана. Ч. 1. От Август до Хадриан. – ГСУифф, 45, 1948/1949, № 4; Ч. 2. Романизмът между Дунава и Балкана от Хадриан до Константин Велики. – ГСУифф, 47, 1950/52, 105 – 107.

⁸ Султов, Б. Принос..., 25 – 26.

⁹ Султов, Б. Принос..., с. 27.

¹⁰ Велков, Ив. Новооткрити старини. – ИБАИ, VIII, 1934, с. 455.

¹¹ Цончев, Д. Археологически вести. – ИБАИ, VIII, 1934, с. 455 (обр. 212 и 275).

¹² Венедиков, Ив. Археологически вести. – ИАИ, 1946, с. 274 (обр. 153).

¹³ Пак там, с. 274.

¹⁴ Велков, Ив. Новооткрити старини. – ИБАИ, VIII, 1934, с. 455.

¹⁵ Николова, Я. Златни украшения от Павликени. – ИНМ–Велико Търново, II, 1964, 83 – 86.

¹⁶ Филов, Б. Антични паметници в Народния музей. – ИБАД, III, 1912/1913, св. 1, № 22 и 23.